

Onderwijs in een combinatiegroep

Richting 2: jaargroepen waar mogelijk verbinden

De kwaliteitskaart Richting 2: jaargroepen waar mogelijk verbinden maakt deel uit van de tweedelige serie Onderwijs in een combinatiegroep. Bij onderwijs in combinatiegroepen worden jaargroepen vaak na en naast elkaar bediend. Wanneer scholen het methodeaanbod strikt proberen te volgen moet de beschikbare instructietijd verdeeld worden over meerdere jaargroepen. Wanneer binnen elke jaargroep op drie niveaus moet worden gedifferentieerd ontstaat een grote instructiedruk op het rooster. Een hoge instructiedruk in het rooster heeft een nadelig effect op de kwaliteit van de effectieve instructie:

- Vaak worden juist de belangrijke fases van het IGDI-model die een appèl doen op het lange termijn geheugen, overgeslagen om tijd te winnen.
- Instructies zijn veelal gericht op het uitleggen van de zelfstandige verwerking,
- Leerlingen verwerken vaak lange tijd individueel zonder directe feedback op het proces of product.
- Leerkrachten besteden onvoldoende tijd en aandacht aan strategieën voor denken en leren.
- Er is weinig gelegenheid voor sociaal en interactief leren.

Deze kwaliteitskaart Onderwijs in een combinatiegroep. Richting 2: jaargroepen waar mogelijk verbinden biedt handvatten voor het verbinden van jaargroepen en/of vakken waarmee bovengenoemde nadelige effecten kunnen worden voorkomen. Het onderwijs op deze manier inrichten is een teambesluit.

Onderwijs in een combinatiegroep

Checklist bij kwaliteitskaart Richting 2: jaargroepen waar mogelijk verbinden.

	Onvoldoende	gemiddeld	goed
Ik heb kennis van de leerlijnen in mijn combinatiegroep			
Ik heb kennis van de tussendoelen in mijn combinatiegroep			
Ik kan de cruciale fasen in de methode aangeven			
Ik kan methoden/leerlijnen/tussendoelen met elkaar verbinden tot een geheel			
Ik heb kennis van www.tule.slo.nl			
Ik heb kennis van de referentieniveaus			
Ik geef eenduidige instructies			
Bij de voorbereiding van mijn lessen houd ik rekening met de mogelijkheid de lesstof voor verschillende jaargroepen te verbinden			
Ik laat leerlingen regelmatig zelfstandig werken			
Ik gebruik veel/vaak vormen uit het coöperatief leren			
Ik bied vakken als woordenschat, begrijpend lezen, wereldoriëntatie aan meer dan 1 groep tegelijk aan			
Ik maak/ontwerp vaak eigen lessen			
Ik bereid mijn lessen voor een langere periode voor. Dit betekent dat ik in (1) een keer bijvoorbeeld voor een hoofdstuk rekenen de lesdoelen en zelfstandig werktaken per dag planmatig uitwerk			
Ik heb kennis van en gebruik het interactieve gedifferentieerde directe instructiemodel			
Ik zorg voor voldoende momenten van reflectie tussen leerlingen onderling en na elke les			
In mijn instructie en tijdens reflectiemomenten staan strategieën (voor leren en denken) en aanpak centraal			
Ik zet taal, technisch en begrijpend lezen, woordenschat vaak ook in bij andere vakken			

Bij het verbinden van jaargroepen in Kansrijke combinatiegroepen hanteren we drie uitgangspunten:

1. Interactie is belangrijk voor de kwaliteit van leren;
2. We passen convergente differentiatie toe;
3. We verbinden vakken en/of jaargroepen in doelen en/of activiteiten.

Doelgericht

In de meeste methodes is de instructie gekoppeld aan de daaropvolgende verwerkingsactiviteit. Het verschil in activiteit brengt vanuit de methodehandleiding een verschil in instructie met zich mee. Methodes voorzien veelal in een 'standaard aanbod' voor differentiatie op drie niveaus per jaargroep. Wanneer de leerkracht methodisch werkt ontstaan er 'vanzelfsprekend' drie clustergroepen en instructies per jaargroep met alle nadelige gevolgen van dien.

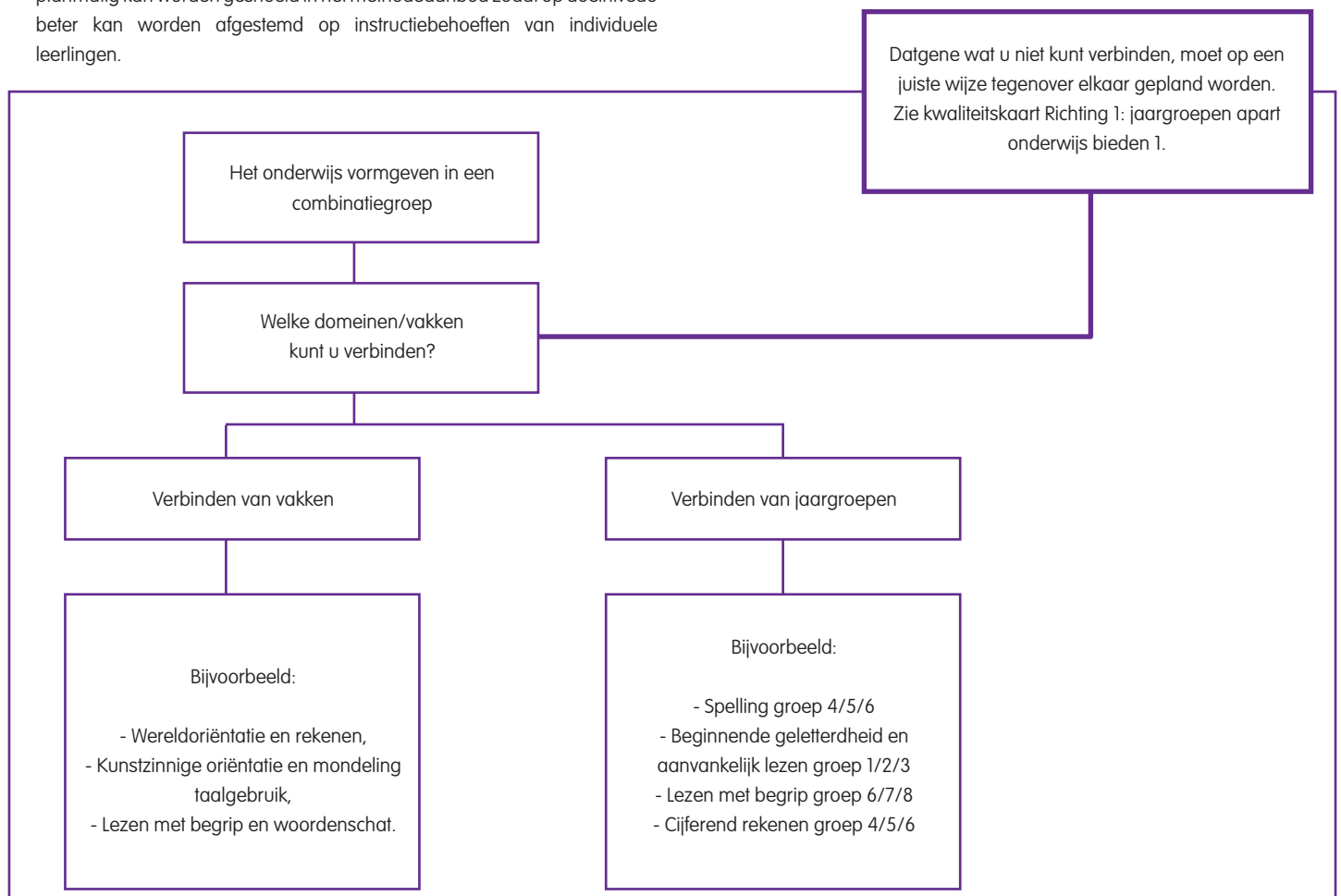
Binnen het concept Kansrijke combinatiegroepen werken leerkrachten handelingsgericht vanuit leerlijnen en (tussen)doelen waarbij zij de methodeplanning (deels) loslaten. Leerkrachten stellen voor een bepaalde periode en voor een bepaald domein specifieke doelen vast voor de hele groep. Deze doelen zijn zoveel mogelijk gedefinieerd in termen van strategiegebruik. Hierdoor is de leerkracht in staat instructies te geven aan de hele groep waarbij;

- niveauverschillen worden opgevangen doordat één doel centraal staat en deze in de fase geleide inoefening en zelfstandig werken wordt gedifferentieerd;
- of gebruik gemaakt wordt van de concentrische opbouw van de leerlijn en deze toegepast wordt in de gedifferentieerde opbouw van de instructie;
- planmatig kan worden gesnoeid in het methodeaanbod zodat op doelniveau beter kan worden afgestemd op instructiebehoeften van individuele leerlingen.

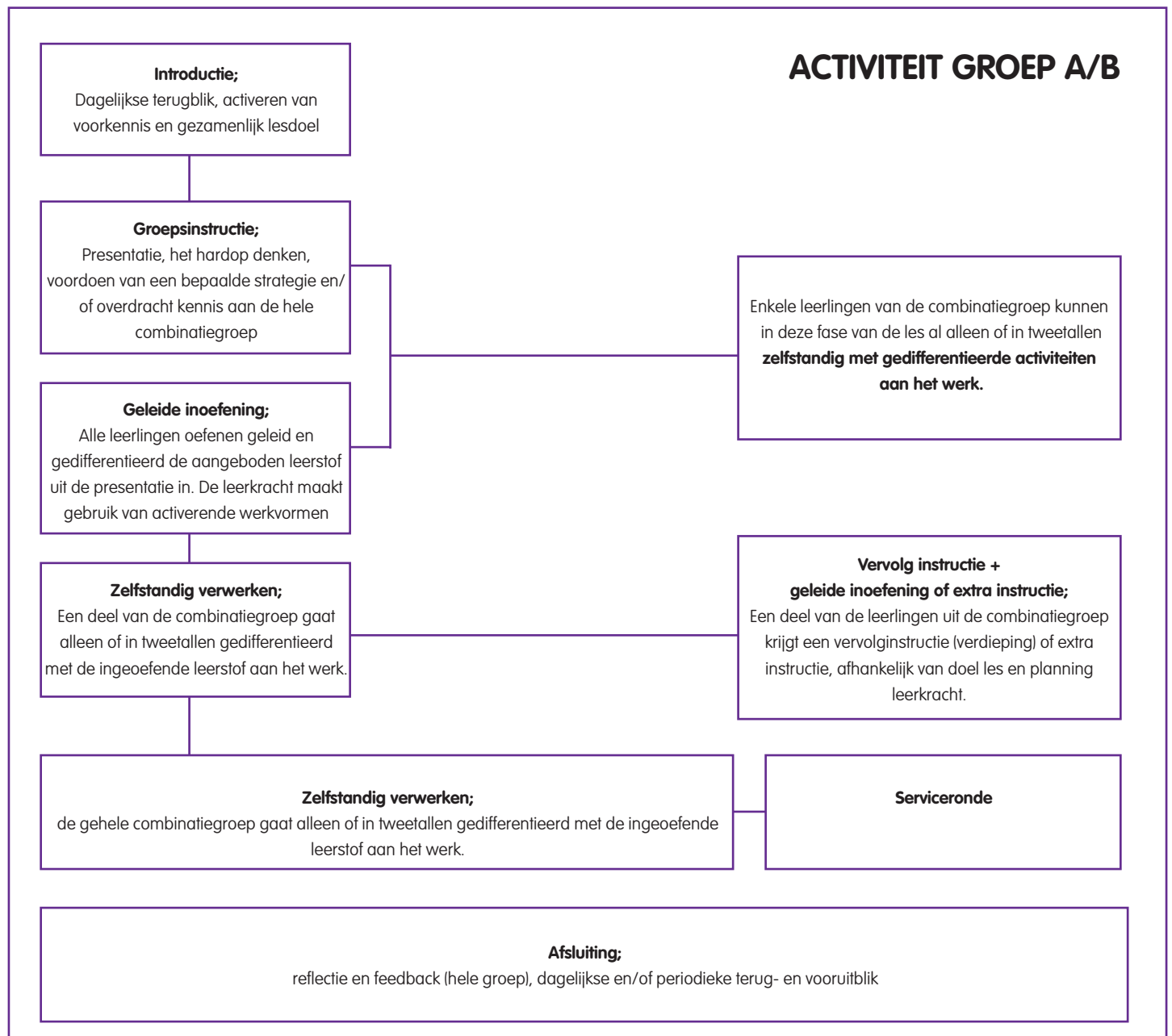
Werken vanuit doelen in een combinatiegroep laat zien dat jaargroepen en/of vakken met elkaar te verbinden zijn, waarmee het aantal instructies zal verminderen. Zo kan de leerkracht de instructies die wél gegeven worden, kwalitatief sterker en effectiever neerzetten.

Verbinden in een combinatiegroep

Er zijn meer mogelijkheden om te verbinden dan men op het eerst gezicht zou denken. Tussendoelen op verschillende domeinen worden regelmatig geformuleerd per twee jaargroepen (zie SLO-TULE). Vaak is er sprake van aanleren in de ene jaargroep, herhalen en voortbouwen in de volgende jaargroepen, of bijvoorbeeld toepassen binnen de context in de ene jaargroep en toepassen in een complexere of buiten de context in volgende jaargroepen. In het schema worden verschillende mogelijkheden weergegeven.

Verbonden instructie voor een combinatiegroep

Introductie; terugblikken en actief ophalen van voorkennis

De voorkennis die moet worden opgehaald is specifieke voorkennis die verband houdt met hetgeen gepresenteerd gaat worden. De leerkracht haalt actief voorkennis op door middel van een activerende werkvorm waarin een gedifferentieerde vraagstelling wordt toegepast.

Bespreken van het doel en geven van lesoverzicht

Deze activiteit is voor alle jaargroepen gelijk. Wel kan er differentiatie bestaan in de inhoud van het lesdoel. Deze wordt door de leerkracht concreet geduid waarbij een deel van de groep dus even vooruitblik in de leerlijn.

Presentatie van een strategie

In deze fase van de instructie presenteert de leerkracht hardop denkend de toepassing van de strategie aan de hele groep.

In deze fase van de instructie is het van groot belang dat de leerkracht goed afstemt op zijn leerlingen. Afhankelijk van het vakgebied, de strategie en de leerlingen zijn er vele mogelijkheden voor het verbinden van jaargroepen in deze fase van de instructie.

Bijvoorbeeld:

Wanneer het de toepassing van een spellingstrategie is kan de leerkracht ervoor kiezen dit te doen met de woorden van de jongste groep. Deze woorden zijn een herhaling voor de hogere groepen, maar de toepassing van de strategie blijft hetzelfde. Nadat hij twee of drie woorden heeft voorgedaan met deze woorden kan hij moeilijker woorden gebruiken. Alle leerlingen kunnen blijven meedoen maar de leerkracht kan de zwakste spellers ook de opdracht geven andere woorden in tweetallen te oefenen (de fase geleide inoefening start dan nu voor deze leerlingen waarbij ze eerst zelfstandig werken).

Onderwijs in een combinatiegroep

De leerkracht kan er ook voor kiezen de woorden te gebruiken van een hogere groep wanneer de jongste groep uit sterke spellers bestaat of wanneer zij de dag daarvoor in de extra instructie al voorbereid zijn op deze instructie.

Geleide inoefening

Leerlingen kunnen zelfstandig gezamenlijk inoefenen, maar de leerkracht kan ook geleid inoefenen door middel van een gedifferentieerde vraagstelling. Ook dit kan op verschillende manieren. De leerkracht kan ervoor kiezen te starten met de makkelijkste toepassing en alle leerlingen hieraan laten meedoen, waarna hij steeds complexere toepassingen inoefent en leerlingen op hun niveau laat afstromen naar het gezamenlijk inoefenen in tweetallen. De leerkracht kan leerlingen ook eerst zelfstandig laten inoefenen op hun niveau en laten instromen op het moment van de complexere toepassing. De leerkracht kan er ook voor kiezen de strategie om en om in te oefenen met verschillende jaargroepen. Dan werken leerlingen in tweetallen en onder begeleiding van de leerkracht. De leerkracht gaat dan om en om van de ene naar de andere groep.

Interactie tussen leerlingen.

Gedurende de instructie en tijdens het zelfstandig werken vindt interactie tussen leerlingen en actief handelen van leerlingen plaats. Juist in combinatiegroepen is deze interactie en dit actief handelen belangrijk want dit leidt tot intensievere deelname, een grotere betrokkenheid en meer verantwoordelijkheid. Bovendien voorkomt het dat leerlingen langdurig individueel verwerken zonder feedback op product of proces en neemt leerkrachtafhankelijk leerling-gedrag af.

Extra instructie

In het bovenstaande schema wordt gesproken over 'Extra instructie' in plaats van 'Verlengde instructie'. Dit is een bewuste keuze. Leerkrachten in combinatiegroepen doen er goed aan zo effectief mogelijk met hun instructietijd om te gaan. Leerkrachten kunnen ervoor kiezen de instructietijd die normaliter (ook vanuit de methode) wordt gereserveerd voor de verlengde instructie op een andere manier te benutten:

- In plaats van een verlengde instructie geeft de leerkracht een voorinstructie voor de les van de volgende dag. Op deze manier wordt niet herhaald wat zojuist is geïnstrueerd, maar worden leerlingen actief voorbereid op de basisinstructie van de volgende dag zodat de kans dat deze leerlingen direct kunnen profiteren van de basisinstructie wordt vergroot;
- Wanneer de leerkracht niet vanzelfsprekend een verlengde instructie geeft aan de 'zwakke leerlingen', maar vooraf op doelniveau bepaald of deze leerlingen een extra instructie nodig hebben voor deze les, hoeft deze instructietijd niet altijd voor deze leerlingen of deze doelen ingezet te worden.

Zelfstandig werken

Alle leerlingen werken individueel of in tweetallen zelfstandig aan de toepassing van de strategie in de context op hun niveau.

Afsluiting: reflectie en feedback (hele groep), dagelijkse en/of periodieke terug- en vooruitblik. Met de gehele groep wordt bekeken en besproken wat is geleerd, hoe is geleerd en of het doel is behaald. De leerkracht zorgt ervoor activerende werkvormen te gebruiken.

Voorbeeld: De verhoudingstabel in groep 6, 7 en 8

Om half 11 begint de les over de verhoudingstabel in groep 6, 7 en 8. De leerkracht start met het ophalen van voorkennis. In tweetallen worden 3 minuten lang de tafels van vermenigvuldiging hardop geoefend. Daarna houdt de leerkracht 2 zakken appels omhoog, met in iedere zak 4 appels. Op het bord verschijnt de verhoudingstabel. Groep 6 schrijft mee, groep 7 en 8 zoeken hem op in hun instructieschrift. Met groep 6 gaat de leerkracht door met hardop voordoen. Groep 7 rekt uit hoeveel appels er in 119 zakken zitten. Groep 8 rekt uit hoeveel appels er in 13,75 zakken zitten. Bij het bespreken hoort groep 6 wat de mogelijkheden zijn van de verhoudingstabel. Groep 7 en groep 8 gaan aan het werk met gedifferentieerde verwerkingopdrachten uit hun boek. Zij doen dat in tweetallen: de een schrijft boven, de ander onder, en andersom. Met groep 6 gaat de leerkracht geleid inoefenen: andere getallen, zakken knikkers, stapels kaarten, enzovoort. Daarna gaan ook zij zelfstandig aan de slag. De leerkracht loopt rond en kijkt hoe het verwerken gaat. Kwart over 11 sluit de leerkracht met groep 6, 7 en 8 gezamenlijk de les af. Wat hebben we geleerd, wat kunnen we nu. De hele combinatiegroep is met dezelfde strategie aan de slag geweest, dus zullen ze betrokken zijn op elkaars ervaringen.

Kennis en vaardigheden van de leerkracht

Voor het kunnen geven van een verbonden instructie in een combinatiegroep heeft de leerkracht o.a. de volgende vaardigheden nodig.

De leerkracht heeft kennis en inzicht in leerlijnen, tussendoelen en cruciale fasen in de leerstof

Om te weten welk aanbod nodig is, welke strategieën belangrijk zijn en waar accenten gelegd moeten worden moeten leerkrachten kennis hebben van leerlijnen, referentieniveaus en tussendoelen in relatie met de op de school gebruikte methodes. Alleen dan is een leerkracht in staat planmatig en op doelniveau vanuit een (groeps)analyse meerdere jaargroepen te verbinden in één instructie of onderwijsleeractiviteit.

De leerkracht kan een gedegen groepsanalyse maken

De leerkracht dient toetsgegevens goed te kunnen analyseren op basis van kennis van de leerlijn, tussendoelen en referentieniveaus (wat moet het kind kunnen, welke cruciale fasen heeft het (nog niet) doorlopen, etc.). Daarnaast dient de leerkracht deze toetsgegevens op de juiste wijze te interpreteren met behulp van informatie uit observaties en gesprekken met leerlingen (wat heeft het kind nodig, welke onderwijsbehoeften, kindkenmerken, stimulerende en belemmerende factoren, etc.).

De leerkracht kan een combinatiegroepsplan opzetten

Op basis van de groepsanalyse kan de leerkracht voor een groepsplanperiode bepalen welke doelen gesteld worden voor de hele groep. Hierna kan de leerkracht vaststellen welke doelen in clustergroepen (groepsdoorbroken) behaald moeten worden. Op basis hiervan kan hij ook beslissen wat verbonden kan worden en op welke manier.

Onderwijs in een combinatiegroep

Veelal ontstaat op deze wijze een jaarplanning waarin de leerkracht de verbonden basisdoelen vanuit de leerlijn vastlegt, de wijze van verbinden beschrijft en aangeeft welke onderdelen uit de methode anders gebruikt worden in de verbonden onderwijspraktijk. Hierna hoeft de leerkracht in volgende jaren enkel nog af te stemmen op de verschillen tussen leerlingen in iedere nieuwe combinatiegroep.

De leerkracht is vaardig in het inzetten van interactieve, coöperatieve werkvormen

Bij het verbinden van doelen en strategieën in instructies is sprake van herontwerp van het onderwijsaanbod. Scholen blijven gebruik maken van de methodes die zijn aangeschaft, maar de leerkracht zal deze anders gaan gebruiken. Binnen het verbonden IGDI-model worden coöperatieve werkvormen ingezet om een gedifferentieerde vraagstelling te kunnen realiseren. Tevens zorgt het gebruik van coöperatieve werkvormen voor hoge betrokkenheid, interactie tussen leerlingen en directe controle en feedback op proces en product.

De leerkracht zet een gedifferentieerde vraagstelling in binnen het IGDI-model

De leerkracht moet om te beginnen het IGDI-model vlot hanteren. Daarnaast moet hij een gedifferentieerde vraagstelling kunnen realiseren binnen de verschillende fases van de instructie, zodat alle leerlingen hetzelfde doel of dezelfde strategie op hun eigen niveau aangeboden krijgen, kunnen inoefenen en toepassen.

Kansrijke combinatiegroepen

Het concept Kansrijke combinatiegroepen is beschreven in het gelijknamige boek. Uit de praktijk blijkt dat er legio kansen tot verbinden zijn die niet beknopt in een kwaliteitskaart beschreven kunnen worden maar allemaal leiden tot het reduceren van het aantal instructies, het vergroten van de kwaliteit van de instructie en het versterken van sociaal en interactief leren

Colofon

De kwaliteitskaarten Onderwijs in een combinatiegroep. Richting 1: jaargroepen apart onderwijs bieden en Richting 2; jaargroepen waar mogelijk verbinden zijn ontwikkeld door Beja Koops, Jos Boerema en Margreet Bijker (Cedin educatieve dienstverlening). De kwaliteitskaarten Onderwijs in een combinatiegroep zijn een uitgave van Projectbureau Kwaliteit. Voor vragen rond de kwaliteitskaarten Taalpilots kunt u contact opnemen met Gea Spaans, PO - Raad / Projectbureau Kwaliteit, e-mail info@schoolaanzet.nl.

HTLL148

© Buiten het downloaden zijn alle rechten op dit product voorbehouden aan:

SCHOOL
AAN ZET

Postbus 556, 2501 CN Den Haag
e-mail: secretariaat@schoolaanzet.nl
www.schoolaanzet.nl

KWALITEITSKAART